

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

7
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

7491
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 406 sahifa, 30-iyul, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport masalalari bo'yicha maslahatchisi o'rinbosari
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'ZR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dots., O'ZR Tabiat resurslari vaziri o'rinbosari
Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Resp. Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'ZR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'ZR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'ZR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori
Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinova, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'ZR Tabiat resurslari vazirligi,
O'ZR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot"
jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli
qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Green Economy Transition Strategy for Uzbekistan	6
Raekwon Chung , Chairman, Supervisory Committee for New Climate Innovation Center at TSUE	
Jahon Savdo Tashkilotiga a'zolikning dolzarb masalalari.....	8
Nodira Shotursunova , Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
"Yashil iqtisodiyot" dan "yashil taraqqiyot" sari.....	12
Shoyqulov Baxtiyor Bakirovich , t.f.n., dotsent	
Tadbirkorlik faoliyatida yuzaga keladigan risklarni sug'urtalashning mohiyati va xususiyatlari.....	16
Egamov Zoxid Baxtiyarovich , bosh mutaxassisi	
Unleashing the Potential of Human Capital for Green Development: Bridging the Gap between Environmental Sustainability and Skill Development.....	26
Muratova Muzayana , Teacher	
Анализ состояния применения механизма инновационного управления инфраструктурами нефтегазовых предприятиях в условиях глобальной потепление земли.....	34
Кучаров Абдор Сабиринович , профессор; Динара Нурмамад кизи Ишманова , доцент; Тю Константин Геннадьевич , соискатель	
Enhancing Methodology for Developing Professional and Communicative Skills of Future Economists in the Context of Teaching English and Green Economy	39
Nargiza Samandarova Muxammadovna , Teacher	
The Role of Higher Education in Shaping a Sustainable Green Economy.....	47
Ikromov Sayidolim , Teacher	
O'zbekistonda yashil turizmni rivojlantirish istiqbollari.....	54
Rasulova Nigora Yusupovna , kafedra assistenti	
Qishloq hududlarini rivojlantirishda agroturizmning ahamiyati	58
Jontemirova Iroda Ikrom qizi , talaba	
Iqtisodiy rivojlanish yo'lida "Yashil iqtisodiyot" ning o'rni.....	61
Hamroyeva Sevinchbonu Hamroyevna , talaba	
O'zbekistonda yashil iqtisodiyot va yashil byudjetlashtirish tizimiga o'tishning ahamiyati.....	64
Raxmanov M. A. , tayanch doktorant	
Sustainable Globalization: Nurturing a Green Economy in Higher Education.....	68
Tukhtaeva Shakhnoza , Teacher	
Qishloq xo'jaligida ishlab chiqarishni investitsiyalar yordamida oshirish xususiyatlari.....	75
Bauyetdinov Majit Janizagovich , kafedra dotsenti; Djumaniyazov Ubbiniyaz Ismayl uli , tayanch doktoranti	
Qishloq xo'jaligi nisbiy samaradorligini baholash.....	79
Berkinov Bozorboy , iqtisodiyot fanlari doktori, professor; Qulmatova Sayyora Safarovna , PhD; Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchisi	
O'zbekiston Respublikasidagi yirik tijorat banklari kreditlash amaliyotining ekonometrik tahlil va natijalari	86
Kaxxarov Ulug'bek Xalmatovich , mustaqil izlanuvchi	
O'zbekistonda eksportni kreditlash mexanizmlarini yanada kengaytirish yo'nalishlari.....	97
G'aniyev Shaxriddin Abduvoxidovich , i. f. d., professor; Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich , i. f. d. (PhD)	
Tijorat banklarida iqtisodiy-matematik modellash tizimining samaradorligini yanada oshirish usullari.....	102
Raxmanov Mexridin Sindarovich , kafedra dotsent v. b.	
Banklarda moliyaviy resurslarni boshqarishning ayrim rivojlangan mamlakatlar tajribasi.....	106
Ortiqov Uyg'un Davlatovich , kafedra dotsenti, i.f.n.	
Зарубежный опыт в области цифровизации цепочки поставок продуктов питания	115
Марданова Барно Асатуллоевна , докторант	
Environmental culture and building the ecosystem performance: An empirical analysis from Uzbekistan.....	119
Aziz Zikriyoev , PhD	
Kichik biznes subyektlarining eksport salohiyatini oshirishda innovatsiya va raqamlashtirish bo'yicha xorij tajribasi.....	129
Kambarova Sh. M. i.f.b.f.d. PhD	

Xalqaro dividend siyosati tajribalarida "S&P 500 dividend aristocrats" amaliyoti va uni milliy fond bozorida qo'llash imkoniyatlari.....	134
Sherkuziyeva Nasiba Abrorovna , dotsent	
Yirik sanoat korxonalarida innovatsion menejmentni joriy etish asosida mehnat samaradorligini oshirish yo'llari	139
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich , i. f. b. f. d. (PhD), dotsent; Saotaliyeva Nozima Isomiddinovna , talaba	
Byudjetdan tashqari mablag'lari samaradorligini oshirishda davlat xaridlarining roli	147
Norov Akbar Ruzimamatovich	
O'zbekistonda sanoat kooperatsiyasi asosida tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish jarayonlari tahlili	151
Egamberiyev Shuxrat Satimbayevich , i.f.f.d.(PhD)	
Aholining tadbirkorlik faolligini oshirishda oilaviy tadbirkorlikning roli	158
Xudayarova Maftuna Shavkatovna , tayanch doktorant	
Elektron tijoratni samarali tashkil etishda raqamli platformalarning yaratilish texnologiyasi	164
Karimova Shirin Zoxid qizi , tayanch doktorant	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirish orqali aholi bandligini ta'minlash	168
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Aglomeratsiya iqtisodiyoti – hududiy rivojlanini harakatlantiruvchi omili sifatida	172
Raximbayev Akmal Azatboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
Overview of Environmental Management in Uzbekistan: A Comparative Analysis of Protected Areas and Waste Management.....	177
Mamadjonova Sarvinoz Sharifjonovna , PhD	
Obligatsiyalar bozorining paydo bo'lishi va uning iqtisodiyotga kapital jalb qilishdagi ahamiyati	182
Xushvaqov Islombek Muxammadi o'g'li , tayanch doktorant	
Iqtisodiy subyektlarga soliq yukini hisoblashning ahamiyati va zarurati.....	186
Abduturovov Jasurbek Nozimjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Muammoli kreditlar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	195
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	
Yangi O'zbekiston taraqqiyotida sug'urta munosabatlarini amalga oshirishning ahamiyati va zarurligi.....	199
Abdutarapova Dildora Farxodjon qizi , tayanch doktorant	
Assotsiativ qoidalar va bozor savatlarining tahlili	205
Sh. B. Rajabov; Sadinov Aziz Ziyadullayevich , 3 st year doctoral student	
Mamlakatda davlat soliq xizmati organlari soliq ma'muriyatchiligi faoliyati tahlili.....	210
Tashmuxeimedova Yayra , tadqiqotchi	
Exploring the Integration of Management and Marketing Strategies in Higher Education Institutions: Addressing Crucial Gaps for Enhanced Organizational Performance.....	213
Rakhimova Gulnoza , Teacher	
Особенности научной биографии художника Урала Тансыкбаева (на материале эпистолярного наследия).....	218
Искендир Аккуралай Абдиуалиевна , докторант	
Raqamli iqtisodiyot: milliy iqtisodiyot drayveri	222
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna , kafedra dotsenti; Berdiyeva Janonaxon Jahongir qizi	
Роль цифровизации туристической отрасли в повышении её экспортного потенциала страны	228
Суюнова Фотима Баходир кизи , базовый докторант	
Таргетирование инфляции в Узбекистане: предпосылки применения и первые итоги	233
Рашидов Рахимжон Искандарович , в.и.о доцента; Якубова Шамшинур Шухратовна , к.э.н., доцент, докторант (DSc)	
O'zbekistonda tadbirkorlik faoliyati va uning barqarorligini ta'minlashda sug'urtaning o'rni	240
Nomozova Qumri Isoyevna , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent	
Tijorat banklarining investitsion jozibadorligini takomillashtirishning xorijiy davlatlar tajribalari.....	248
Nazarov Qilich Xolmuradovich , kafedra assistenti	
Bank moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda huquqiy mexanizmlarning o'rni	255
Akbarov Behzodhon Ulug'bek o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklarida muammoli aktivlarni boshqarishning dolzarb masalalari.....	262
Do'sanov Doniyor , magistr	

Tijorat banklarida raqamli texnologiyalarni joriy qilish xususidagi ilmiy-nazariy qarashlar	269
N. N. Ro'ziyev	
Exploring the Potential of Islamic Finance in Uzbekistan.....	277
Sattorova Nasiba G'anijon qizi, Teacher	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari faoliyatini tartibga solish tizimining zamonaviy holati.....	284
Murodova Dilnoza Choriyevna, PhD	
Kredit mexanizmini metodologik asoslarini takomillashtirish	288
Gadoyev So'hrob Jumakulovich, mustaqil tadqiqotchi	
Korxonalarda raqamli marketing vositalaridan foydalanish xususiyatlari.....	295
M. A. Saparova, talaba	
Приоритетные направления модернизации системы подготовки туристских кадров.....	299
Очилова Хилола Фармоновна, к.э.н., доцент	
Improving the use of competitive strategies in the management of sewing and knitting enterprises during green development	304
Vafoyeva Dilafruz, Teacher	
O'zbekistonda savdo xizmatlari sohasining rivojlanish tendensiyasi va istiqbollari	311
Xojiyev Elshod Yoqub o'g'li, katta o'qituvchisi, PhD	
O'zbekiston Respublikasida aholini ijtimoiy himoya qilishning zamonaviy statistik usullaridagi tahlili	316
Kutbitdinova Muhayyoxon Inoyatovna, tayanch doktorant	
O'zbekiston to'qimachilik sanoatida CRM strategiyalaridan foydalanish yo'llari	323
Xalilova Nafisa Komilovna, magistrant	
Ko'zi o'z shaxslarni ish bilan ta'minlashni qonunchilik vositasida tartibga solishdagi xorijiy tajriba	327
Usmonov Ziyodulla Ulmas o'g'li, tayanch doktorant	
Оптимизации операционной стратегии и повышение экономического потенциала хлопково-текстильных кластеров	334
Джурбаев Отабек Джурбаевич, доцент кафедры	
Необходимость управления активами и пассивами современными банками Узбекистана.....	341
Фаттахова Муниса Абдухамитовна	
Transport logistika xizmatini eksportni takomillashtirishga ta'siri	349
Jumabayeva Akmole Sheraliyevich, magistrant	
Цифровая валюта: возможные последствия вывода из обращения наличных денег	354
Бахромов Мирзаахмад Рустам угли, студент; Абдикаримова Динара Рустамхановна, научный руководитель, д. э. н. (DSc)	
Systematic mapping study of higher education in green development context.....	361
Asqarova Feruza Abdullaevna, Senior Teacher	
O'zbekistonda rekreatsiya turizmini rivojlantirish imkoniyatlari	368
Vayskulov Ramazon Alisher o'g'li, kafedra o'qituvchisi; Shaymanova Nigora Yusupovna, tayanch doktoranti	
Особенности подготовки юных футболистов на этапах начальной подготовки, спортивно – оздоровительном и групп начальной специализации.....	373
Д. К. Исмагилов, кандидат педагогических наук, доцент	
Optimizing Financial Resources Management in Treasury Systems for Sustainable Green Development.....	377
Shodmonkulova Shahlo, PhD student	
Iqtisodiy xavfsizlikning institutsional asoslarini takomillashtirishning xorij davlatlar tajribasi	384
Mamatov Sardor Axmatjonovich, mustaqil tadqiqotchi	
Bank tizimida resurs bazasini mustahkamlash yo'llari.....	390
Voxidov Oybek Rozikovich, mustaqil tadqiqotchisi	
Integrating Career-Oriented Communication Competences in English Language Teaching for Future Specialists in Higher Education Institutions: A Catalyst for Green Economy	398
Rajapov Sulaymon Nuraddin Ugli, Teacher	
Tijorat banklari faoliyatida raqamli texnologiyalaridan foydalanish samaradorligini baholash istiqbollari	406
Fayziyeva Muyassarzoda Xancharovna, mustaqil izlanuvchi (PhD)	

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDAGI YIRIK TIJORAT BANKLARI KREDITLASH AMALIYOTINING EKONOMETRIK TAHLIL VA NATIJALARI

Kaxxarov Ulug'bek Xalmatovich

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasidagi yirik 12 ta tijorat banklarining 12 yillik choraklik ma'lumotlari asosida kreditlash amaliyotiga ta'sir etuvchi omillar aniqlangan. Tahlil jarayonida ilmiy abstraksiyalash, ekspert baholash, induksiya va deduksiya, taqqoslash, tizimli tahlil va ekometrik modellar usullaridan keng foydalanilgan holda amaliy taklif va tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: tijorat bank, kreditlash amaliyoti, kreditlash mexanizmi, bank xizmatlari, depozit siyosati, bank daromadi, bank xarajati.

Аннотация: На основе квартальных данных 12 крупнейших коммерческих банков Республики Узбекистан за 12 лет определены факторы, влияющие на практику кредитования. В процессе анализа представлены практические предложения и рекомендации с использованием методов научной абстракции, экспертной оценки, индукции и дедукции, сравнения, системного анализа и эконометрических моделей.

Ключевые слова: коммерческий банкинг, практика кредитования, механизм кредитования, банковские услуги, депозитная политика, доход банка, стоимость банка.

Abstract: Based on quarterly data from 12 largest commercial banks of the Republic of Uzbekistan for 12 years, factors influencing lending practices were identified. The analysis process presents practical suggestions and recommendations using methods of scientific abstraction, peer review, induction and deduction, comparison, systems analysis and econometric models.

Key words: commercial banking, lending practice, lending mechanism, banking services, deposit policy, bank income, bank value.

KIRISH

Rivojlangan davlatlar tajribasiga ko'ra, kichik biznes subyektlari faoliyatini moliyalashtirishning asosiy yo'nalishi tijorat banklari tomonidan kreditlash hisoblanadi. Bugungi kunda rivojlangan mamlakatlarda kichik biznes subyektlari tomonidan ko'rsatilayotgan xizmatlarning YalMdagi ulushi 70 foizdan ortig'ini tashkil etmoqda. Iqtisodiyotda band bo'lgan aholining asosiy qismi ham kichik biznes subyektlari sohasida band bo'lib, ular Yaponiyada 70 foizdan ortig'ini, AQShda 80 foizdan ortig'ini tashkil qilmoqda. Kichik biznes subyektlari faoliyatining 80 foizidan ortiq qismigacha bo'lgan qismi tijorat banklarining kreditlari hisobidan moliyalashtiriladi¹. Bugungi kunda tijorat banklari tomonidan kichik biznes subyektlari faoliyatini har tomonlama qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish hamda kreditlash bo'yicha ilg'or innovatsion bank xizmatlarini ko'rsatish va taklif etish borasida jadal raqobat muhiti takomillashmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF–60-son Farmoni², 2020-yil 12-maydagi PF–5992-son "2020–2025-yillapga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi farmoni³ hamda mazkur sohaga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga ushbu maqola ma'lum darajada xizmat qiladi.

1 Обзор сферы услуг Западных стран. www.export.by/act./doc@mode, <http://aftershock.news>: Politeconomica. ru/feb 2013/malyj – biznes.: <http://aftershock.news>.

2 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF–60-son. <https://lex.uz/docs/5841063>.

3 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF–5992-son "2020–2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi farmoni. <https://lex.uz/docs/4811025>.

ADABIYOTLAR SHARHI

Tijorat banklari tomonidan kreditlash mexanizmlarini amalga oshirishda jismoniy shaxslarga, xo'jalik yurituvchi subyektlarga va boshqa yuridik shaxslarga kreditlar berish jarayoni hisoblanadi. Ushbu mexanizمنى takomillashtirish uchun tijorat banklari samaradorlik, qulaylik va risklarni boshqarishni oshirishga qaratilgan turli chora-tadbirlarni amalga oshirishi mumkin.⁴

Xususan, osiyolik iqtisodchi olim R. Rajan, bank va moliyaviy tashkilotlar tomonidan kreditlarni olish, kredit riskini va banklarning iqtisodiy rolini tadqiq qilish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borgan. U haqiqatan ham bank va moliya sohasida keng qamrovli tadqiqotlar olib borgan va kreditlash mexanizmi, kredit bozorlari va moliyaviy tartibga solish kabi turli jihatlarga e'tibor qaratgan⁵. Uning ilmiy-tadqiqot ishlariga qo'shgan hissalari bank tizimlarining faoliyati, iqtisodiy taraqqiyotda kreditning o'rnini va samarali moliyaviy tartibga solishning ahamiyati haqida qimmatli ma'lumotlar berdi.

Iqtisod bo'yicha nobel mukofoti sovrindori J. Stiglits o'z ilmiy izlanishlari orqali bank va moliya sohasiga katta hissa qo'shgan. Olim bank faoliyatining turli jihatlari, jumladan, kreditlash amaliyoti, risklarni boshqarish va tijorat banklarining iqtisodiy rivojlanishdagi o'rnini bo'yicha ko'plab tadqiqotlarni nashr etgan⁶.

Olim kredit amaliyotida axborot assimetriyasi, moliyaviy inqirozlarning bank sektoriga ta'siri va inklyuziv iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda banklarning roli kabi masalalarni batafsil yoritib bergan. Uning tadqiqotlari zamonaviy iqtisodiyotda bank tizimining faoliyati va ahamiyatini tushunishimizga katta ta'sir ko'rsatgan.

Taniqli iqtisodchi Kristin Lagard o'z tadqiqotlarida moliyaviy tizimlarning turli jihatlari, jumladan, kreditlash mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilgan bank qoidalari va siyosatlarini bo'yicha qimmatli tushunchalar bergan. Tadqiqotchining ilmiy hissasi moliyaviy barqarorlik, me'yoriy-huquqiy bazalar va iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashda tijorat banklarning roli kabi mavzularga e'tibor qaratgan⁷. Shuningdek, Lagard kreditlash mexanizmlari va ularning barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashdagi ahamiyati atrofidagi munozaralar va siyosiy munozaralarni shakllantirishda muhim rol o'ynadi.

Yevropalik iqtisodchi olimlar Ross Levin va L. Levinlar o'zining keng ko'lamli tadqiqotlari bilan bank va moliya tizimlari sohasiga katta hissa qo'shgan.

Tadqiqotchilarning asosiy tadqiqotlarida bank raqobati va kreditlash natijalari o'rtasidagi bog'liqlik, kredit olish imkoniyatlarini yaxshilashda moliyaviy innovatsiyalarning o'rnini, me'yoriy-huquqiy hujjatlarning kreditlash samaradorligiga ta'siri kabi mavzular o'rganilgan⁸. Ularning tadqiqotlari bank tizimlarining faoliyati va turli omillarning kreditlash mexanizmlariga qanday ta'sir ko'rsatishi haqida qimmatli tushunchalar bergan. Ularning ilmiy ishlanmalari kreditlash dinamikasi va uning iqtisodiy o'sish va barqarorlikka ta'sirini tushunishga qo'shgan hissasi uchun keng e'tirof etilgan.

Xorijlik iqtisodchi olim Torsten Bek bank va moliya sohasida turli mavzularda keng qamrovli tadqiqotlar olib borgan hamda bank raqobati, kreditlash mexanizmlari va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi munosabatlarga alohida e'tibor qaratgan.

Shuningdek, u iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirishda moliya institutlarining rolini va umumiy iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashda samarali kreditlash mexanizmlar, bank tizimlari dinamikasi, kreditlash amaliyoti va ularning makroiqtisodiy natijalarga ta'siri haqida qimmatli ma'lumotlarni taqdim etgan⁹. Olim tadqiqotlarida bank raqobati va kreditlash mexanizmlari iqtisodiy ko'rsatkichlarni qanday shakllantirishini va moliya sektoridagi islohotlarning iqtisodiy rivojlanish strategiyalari uchun muhim natijalarini taklif qilgan.

Shuningdek, ko'plab xorijlik olimlar o'z tadqiqotlarida tijorat banklari tomonidan kreditlash mexanizmini takomillashtirishning ta'sirlarini ekonometrik modellash tirishgan.

Jumladan, taniqli iqtisodchi olimlar S. Slaessens va N. Xorenlar banklar tomonidan kreditlash mexanizmi bo'yicha tadqiqotlarida ekonometrik modellardan foydalangan. Ular tadqiqotlarida bog'liq o'zgaruvchilar sifatida bank krediti, kreditlarning o'sishi va kreditlash hajmi kabi qaram o'zgaruvchilarga e'tibor qaratgan bo'lsa mustaqil o'zgaruvchilar sifatida bank kapitallashuvi, makroiqtisodiy sharoitlar va moliyaviy bozor o'zgaruvchilari kreditlash mexanizmi kabi omillarni tanlagan¹⁰. Ekonometrik modellar sifatida panel ma'lumotlar modellari, instrumental o'zgaruvchan yondashuvlar va dinamik panel modellaridan keng foydalangan¹¹. Tadqiqotchilar

4 Alloyo, Peter M. "The effect of credit reference bureaus on the financial performance of commercial banks in Kenya." (2013).

5 Rajan, Raghuram. "Competitive monetary easing: is it yesterday once more?." *Macroeconomics and Finance in Emerging Market Economies* 8.1–2 (2015): 5–16.

6 Stiglitz, Joseph E. *Economics for an imperfect world: Essays in honor of Joseph E. Stiglitz*. MIT Press, 2003.

7 Lagarde, Christine. "Economic inclusion and financial integrity—An address to the conference on inclusive capitalism." speech presented at the Conference on Inclusive Capitalism. Vol. 27. 2014.

8 Layevan, Luc, and Ross Levine. "Bank governance, regulation and risk taking." *Journal of financial economics* 93.2 (2009): 259–275.

9 Beck, Thorsten. "Bank financing for SMEs—lessons from the literature." *National institute economic review* 225.1 (2013): R23–R38.

10 Claessens, Stijn, and Neeltje Van Horen. "The impact of the global financial crisis on banking globalization." *IMF Economic Review* 63 (2015): 868–918.

11 Claessens, Stijn, and Neeltje Van Horen. "Being a foreigner among domestic banks: Asset or liability?." *Journal of Banking & Finance* 36.5 (2012): 1276–1290.

ushbu ekonometrik modellar va usullardan foydalangan holda banklarning kreditlash faoliyatiga ta'sir etuvchi omillar haqida tushuncha berdilar, bu esa kreditlash mexanizmi hamda uning hal qiluvchi omillarini yaxshiroq tushunishga yordam bergan.

Taniqli iqtisodchi olimlar I. Hasan va F. Molyneuxlar banklar tomonidan kreditlash mexanizmining turli jihat-lari bo'yicha tadqiqotlar olib borgan. Ular ekonometrik modellarni ishlab chiqishda bog'liq va mustaqil o'zgaruv-chilar o'rtasidagi munosabatni o'rganishda panel ma'lumotlar modellari ko'ndalang kesimdagi va vaqt tseriyali o'zgarishlarni tahlil qilishda yordam bergan. Ushbu ekonometrik modellar va usullardan foydalangan holda, Hasan va Molyneux bank kreditlari, kredit riski va umumiy kreditlash mexanizmiga ta'sir qiluvchi omillarni tushu-nishga hissa qo'shdilar. Ularning tadqiqotlari kreditlash xulq-atvorini belgilovchi omillarni va turli omillarning bank sektori barqarorligi va samaradorligiga potensial ta'sirini aniqlash imkonini bergan.

Taniqli yevropalik iqtisodchi olimlar D. Amel va K. Barnslar o'z tadqiqotlarida ekonometrik modellashtiril-ganda bog'liq va mustaqil o'zgaruvchilar sifatida qarzlarning o'sishi, foiz stavkalari va kredit sifati kabi qaram o'zgaruvchilarni o'rganib chiqdilar. Ushbu o'zgaruvchilar banklar tomonidan berilgan kreditlar hajmidagi o'zgar-ishlarni, kreditlar taklif qilinadigan stavkalarni va kreditlarning samaradorligi yoki sifatini tanlagan¹². Amel va Barns kreditlarning o'sishi, foiz stavkalari va kredit sifatiga ta'sir qiluvchi omillarni tushunishga hissa qo'shdilar. Ularning tadqiqotlari kreditlash xulq-atvorini belgilovchi omillar va turli omillarning kreditlash mexanizmiga ta'siri amaliyotga tadqiq etgan.

Iqtisodchi olimlar R. Rajan va L. Zingaleslar banklar tomonidan kreditlash mexanizmini ta'sir etuvchi omil-lar sifatida bank krediti, kreditlarning o'sishi va kreditlash standartlarini ko'rib chiqdilar. Bu o'zgaruvchilar kredit faoliyatining turli jihatlarini aks ettirgan va banklar tomonidan berilgan kreditlar hajmi, vaqt bo'yicha kreditlar-ni o'sish sur'ati, kreditlarni baholash va tasdiqlashda qo'llaniladigan mezon va standartlarni qamrab olgan. Shuningdek, ekonometrik modellashtirilganda ular bankning o'ziga xos xususiyatlari, bozor tuzilishi, tartibga soluvchi muhit va makroiqtisodiy o'zgaruvchilar kabi omillarni mustaqil o'zgaruvchilar sifatida ko'rib chiqdilar. Olimlar tadqiqotlarida bozor tuzilishi bank sanoatining raqobatbardosh landshaftini, normativ muhit bank faoli-yatini tartibga solish va nazoratni o'z ichiga olgan¹³. Makroiqtisodiy o'zgaruvchilar yalpi ichki mahsulot o'sishi, inflyatsiya va foiz stavkalari kabi kreditlash faoliyatiga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan kengroq iqtisodiy sha-roitlarni amaliyotga tadqiq qilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasidagi yirik 12 ta tijorat banklarining 12 yillik ma'lumotlari asosi-ga kreditlash amaliyotiga ta'sir etuvchi omillar aniqlangan. Tahlil jarayonida ilmiy abstraksiyalash, ekspert ba-holash, induksiya va deduksiya, taqqoslash, tizimli tahlil va ekonometrik modellar usullaridan keng foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI

Tadqiqotimizda Respublikamizda mavjud 12 ta tijorat banklarining kredit amaliyotlariga ta'sir etuvchi omillarni ekonometrik modellarini ishlab chiqdik.

Ekonometrik modellashtirishda panel ma'lumotlardan ekonometrik modellashtirishda foydalanishda va-qtli qatorlar va fazoviy ma'lumotlarda aniq ko'rinmaydigan hodisalarni yanada ishonchli aniqlash va miqdorni aniqlash imkonini beradi.

Ekonometrik modellashtirish bo'yicha tadqiqotlar sohasida panel ma'lumotlar tadqiqotchilarga ko'plab ku-zatuvlari tufayli keng ko'lamli ma'lumotlar bilan ta'minlaydi, bu kovariatsiyani va tushuntirish o'zgaruvchilari o'rtasidagi pasaytirilgan kollinearlikni ochib beradi¹⁴.

Panel ma'lumotlari bir nechta ketma-ket vaqt oralig'ida izchil obyektlar guruhiga tegishli statistik ma'lumot-larni o'z ichiga olgan ma'lumotlarni anglatadi¹⁵.

Panel ma'lumotlari, muqobil ravishda kesma yoki birlashtirilgan ma'lumotlar sifatida tanilgan, turli xil obyekt-lar (masalan, jismoniy shaxslar, firmalar, mamlakatlar) bo'yicha kuzatuvlarni bir necha vaqt oralig'ida o'z ichi-ga olgan ma'lumotlar formatiga tegishli hisoblanadi. Panel ma'lumotlar bilan ekonometrik modellashtirishdan foydalanish an'anaviy kesma yoki vaqt tseriyasidagi ma'lumotlarga qaraganda ko'proq ishonchli va samarali hisob-kitoblarni taqdim etib, kesma va vaqt tseriyasi o'lchamlaridagi o'zgarishlarni tekshirishga imkon beradi¹⁶.

12 Amel D. et al. Consolidation and efficiency in the financial sector: A review of the international evidence //Journal of Banking & Fi-nance. – 2004. – T. 28. – №. 10. – S. 2493–2519.

13 Rajan R. G., Zingales L. The great reversals: the politics of financial development in the twentieth century //Journal of financial eco-nomics. – 2003. – T. 69. – №. 1. – S. 5–50.

14 Certo S. T., Semadeni M. Strategy research and panel data: Evidence and implications //Journal of Management. – 2006. – T. 32. – №. 3. – S. 449–471.

15 Andreß H. J. The need for and use of panel data //IZA World of Labor. – 2017. – №. 352.

16 Sinha Babu S., Datta S. K. Revisiting the link between socio-economic development and environmental status indicators–focus on panel data //Environment, Development and Sustainability. – 2015. – T. 17. – S. 567–586.

Panel ma'lumotlarni tahlil qilishda t davrlari bo'yicha n ta kuzatuvni o'z ichiga oladi, bu panel ma'lumotlar tahlili t vaqt oralig'ida kuzatilgan n ta obyektni (jismoniy shaxslar, firmalar, mamlakatlar va boshqalar) qamrab olishini bildiradi.

Panel ma'lumotlar tizimi ma'lum vaqt oralig'ida bir xil obyektlar guruhiga tegishli ma'lumotlarni takroriy yig'ish imkonini beradi¹⁷.

Pooled OLS – bu har xil obyektlardan ma'lumotlarni birlashtirgan usul bo'lib, hech qanday o'zgarishlarni nazarda tutmaydi, shu bilan birga siyosat va iqtisodiy tahlil kabi turli ilovalar uchun mos bo'lgan ko'p qirrali ma'lumotlar formati odatda birlashtirilgan uzunlamasina ma'lumotlar sifatida tanilgan.

Pooled OLS modelining asosiy prinsipi shundan iboratki, har yili tegishli populyatsiyadan yangi tasodifiy tanlama olinadi¹⁸. Vaqt o'tishi bilan o'zgaruvchilar taqsimoti o'zgarib turadigan holatlarda, izchil taqsimlanish taxmini qo'llab-quvvatlab bo'lmaydi, lekin mustaqillik farazi muhimligicha bo'lib qolmoqda.

Panel ma'lumotlar tahlili doirasida Pooled OLS modeli turli obyektlardan ma'lumotlarni jamlaydi, ular orasidagi har qanday farqni hisobga olmaydi¹⁹. Bu model oddiy eng kichik kvadratlar yondashuvidan yoki eng kichik kvadratlardan foydalangan holda panel ma'lumotlar modelini baholash usuli hisoblanadi.

Regressiya tenglamasi i omil va t vaqtidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olgan Pooled OLS modelidan foydalangan holda tuzilgan.

Unga ko'ra, Pooled OLS estimator model ko'rinishi quyidagicha aks etadi.

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 x_{1it} + \beta_2 x_{2it} + \dots + \beta_k x_{kit} + e_{it} \quad (1),$$

Bu yerda,

Y_{it} – i birligiga mos keladigan t vaqtida bog'liq o'zgaruvchining qayd etilgan qiymati.

$x_{1it}, x_{2it}, \dots, x_{kit}$ – t , $\beta_0, \beta_1, \dots$. Ma'lum bir vaqtda i birligi uchun mustaqil o'zgaruvchilarning qayd etilgan qiymatlari

β_k – mustaqil o'zgaruvchilarning taxminiy koeffitsiyentlari

e_{it} – xatolikni ifodalaydi.

$\beta_1, \dots, \beta_k$ – strukturaviy parametrlar.

Pooled OLS modelining asosiy maqsadi-kvadrat qoldiqlar yig'indisini minimallashtiradigan $\beta_0, \beta_1, \beta_2, \dots, \beta_k$ koeffitsiyent qiymatlarini aniqlash va shu bilan modelning ma'lumotlarga optimal mosligini ta'minlash.

Panel ma'lumotlarning ekonometrik modellashirishda Fixed effects (Ruqsat etilgan ta'sirli) modeli o'zgarimas yoki oldindan belgilangan o'zgaruvchilar uchun statistik tahlilda keng tarqalgan bo'lib foydalaniladigan parametrlardan foydalanadi.

Bundan tashqari Fixed effects (Ruqsat etilgan ta'sir) modeli statistik modellar doirasiga kiradi, bunda mustaqil o'zgaruvchilar o'zgarimas deb taxmin qilinadi, qaram o'zgaruvchilar esa mustaqil o'zgaruvchilardagi o'zgarishlarga javoban o'zgaradi. Ekonometrika va statistika kabi turli sohalarda qat'iy ta'sirlar modeli doimiy (tasodifiy bo'lmagan) guruh vositalarini saqlaydigan regressiya modeliga tegishli²⁰.

Fixed effects estimator (FEE) Ruqsat etilgan ta'sir (vaqtni kamaytiruvchi o'zgaruvchilardan foydalanadi) quyidagi ko'rinishda ifodalanadi.

$$y_{it} - \bar{y} = \beta(x_{it} - \bar{x}_i) + (\alpha + \bar{\alpha}_i) + (u_{it} + \bar{u}_i) \quad (2)$$

Random effects estimator (REE) tasodifiy ta'sirlar baholovchisi – Panel ma'lumotlar tahlili tasodifiy ta'sirlar modeli shaxslar o'rtasidagi farqlar sobit emas, balki tasodifiy xususiyatga ega ekanligini taxmin qiladi. Ushbu metodologiya vaqt o'tishi bilan o'zgarib turadigan va butun davomida doimiy bo'lib qoladigan o'zgaruvchilarni ko'rib chiqishga imkon beradi.

Random effects estimator (REE) – Panel ma'lumotlar uchun tasodifiy ta'sirlar modelidan foydalanganda, shaxslar o'rtasidagi o'zgaruvchanlik oldindan belgilangan emas, balki stokastik deb hisoblanadi. Ushbu metodologiya vaqt o'tishi bilan o'zgaruvchan va panel bo'ylab doimiy bo'lib qoladigan o'zgaruvchilarni birlashtirishga imkon beradi.

Panel ma'lumotlari bo'yicha statistik tahlilni o'tkazishda tasodifiy ta'sirlar baholovchisi odatda tasodifiy ta'sirlar modeli yoki dispersiya komponentlari modeli deb ataladi²¹.

Random effects estimator (REE) Tasodifiy effektlarni baholash modeli statistik model bo'lib, unda parametrlar tasodifiy o'zgaruvchilar sifatida ko'rib chiqiladi²².

17 Maddala G. S. et al. Estimation of short-run and long-run elasticities of energy demand from panel data using shrinkage estimators //Journal of Business & Economic Statistics. – 1997. – T. 15. – №. 1. – S. 90–100.

18 Longford N. T. Random coefficient models. – Springer US, 1995. – S. 519–570.

19 Plümper T., Troeger V. E. Efficient estimation of time-invariant and rarely changing variables in finite sample panel analyses with unit fixed effects //Political analysis. – 2007. – T. 15. – №. 2. – S. 124–139.

20 Bushway S., Brame R., Paternoster R. Assessing stability and change in criminal offending: A comparison of random effects, semi-parametric, and fixed effects modeling strategies //Journal of Quantitative Criminology. – 1999. – S. 23–61.

21 Stiratelli R., Laird N., Ware J. H. Random-effects models for serial observations with binary response //Biometrics. – 1984. – S. 961–971.

22 Clarke, Paul, et al. "The choice between fixed and random effects models: some considerations for educational research." (2010).

Panel ma'lumotlaridan foydalangan holda tasodifiy effektlar modeli aralash modelning ma'lum bir misolini ko'rsatadi. Ushbu model umumlashtirilgan eng kichik kvadratlardan foydalanadi, bunda asosiy g'oya disperssiyaga teskari proportsional bo'lgan og'irliklarni belgilash atrofida aylanadi²³.

Unga ko'ra model quyidagicha ifodalanadi:

$$y_{it} - \theta y_i = \beta_0 + \beta_1(x_{1it} - \theta x_{1i}) + \beta_2(x_{2it} - \theta x_{2i}) + (\alpha_i - \theta \alpha_i) + (u_{it} + \theta u_i) \quad (3)$$

θ – ko'rsatkichi Random effects estimator (tasodifiy effektlar farazi) da tahmin qilinuvchi hisoblanadi.

Biz tadqiqotimizda bo'yicha 12 ta tijorat banklarining 12 yillik ma'lumotlari asosida kreditlash amaliyotlarini panel ma'lumotlaridan foydalanib Pooled OLS estimator (POLSE), Fixed effects estimator (FEE), Random effects estimator (REE) modellari asosida ekonometrik tenglamalar ishlab chiqdik.

Bundan tashqari, panel ma'lumotlar bilan ishlab chiqilgan ekonometrik modellarga nisbatan Gauss-Mar-kov, Durbin Watson, Shapiro Wilk, Breusch-Pagan va Hausman testlarining fundamental postulatlarini bo'yicha baholash o'tkazildi. Panel ma'lumotlaridan foydalangan holda ekonometrik modellarni qurishda o'zgaruvchilar o'rtasidagi munosabatlarning kattaligi va tabiatini sinchkovlik bilan o'rganish uchun grafik jadvallar yaratildi.

Bizning gipotezamizga ko'ra, turli mustaqil o'zgaruvchilar va bank kreditlarining bog'liq o'zgaruvchilari o'rtasida bog'liqlik mavjudligi aytiladi.

Gipotezaga ko'ra, bank depozitlari va banklarning masofaviy xizmatlarining ko'payishi pul mablag'larini banklarga joylashtirish amaliyotining oshishiga olib keladi. Bu shuni ko'rsatadiki, jismoniy yoki yuridik shaxslar banklarga ko'proq omonatga pul qo'ysa, banklarning kredit berish ehtimoli yuqori bo'ladi. Buning mantiqiy sa-babi shundaki, bank depozitlarining ko'payishi banklarning moliyaviy barqarorligi va likvidligining yuqori dara-jasini ko'rsatadi, bu ularga qarz oluvchilarga ko'proq kreditlar taklif qilish imkonini beradi.

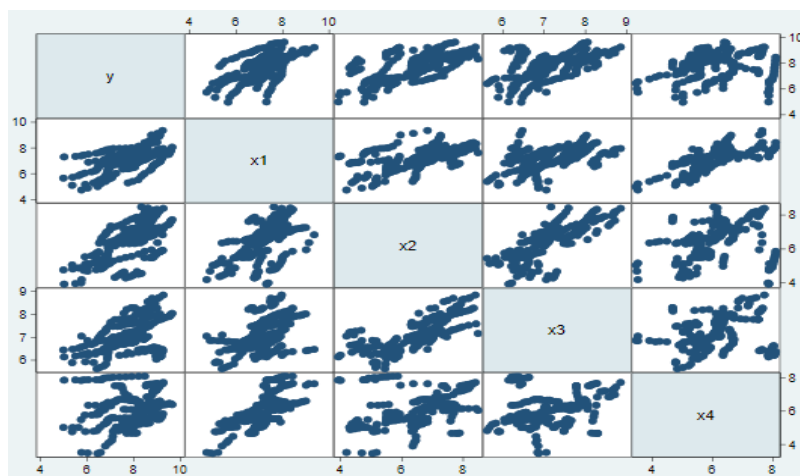
Boshqa tomondan, gipoteza plastik kartalar, bankomatlar va bankomatlarining umumiy sonining ko'pa-yishi bank kreditining pasayishiga olib kelishini taklif qiladi. Bu plastik kartalar va bankomatlar kabi muqobil to'lov usullarining mavjudligi bank kreditlariga bo'lgan ishonchni kamaytirishi mumkinligini ko'rsatadi. Elektron tranzaksiyalar va bankomatlar orqali naqd pul olish imkoniyatlari kengayganligi sababli, jismoniy shaxslar va korxonalar banklardan kredit olishga kamroq moyil bo'lishi mumkin. Shunday qilib, gipoteza shuni ko'rsatadiki, mijozlarning xulq-atvori va imtiyozlari, ularning depozit amaliyotlarida va muqobil to'lov usullaridan foydalanish-da aks ettirilgan bank kreditlariga bo'lgan talabga ta'sir qiladi. Bu shuni ko'rsatadiki, banklarning omonatlarni qo'llab-quvvatlash strategiyasi va masofaviy xizmatlar kredit faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, plastik kartalar va bankomatlarining ko'payishi esa bank kreditiga bo'lgan talabni kamaytirishi mumkin.

Tadqiqot bo'yicha ekonometrik modellarni ishlab chiqishda Markaziy bank va tijorat banklar ma'lumotlari-dan foydalanildi.

Model bo'yicha mustaqil va bog'liq o'zgaruvchilar quyidagicha ifodalandi.

y – Tijorat banklar kredit amaliyotlari (bog'liq o'zgaruvchi), x_1 – tijorat banklar depozit amaliyotlari, x_2 – tijo-rat banklari masofaviy xizmatlari (bog'liq o'zgaruvchi), x_3 – tijorat banklarida plastik kartochnikalar soni (bog'liq o'zgaruvchi) hamda x_4 – tijorat banklarida infokiosk va bankomatlar soni (bog'liq o'zgaruvchi).

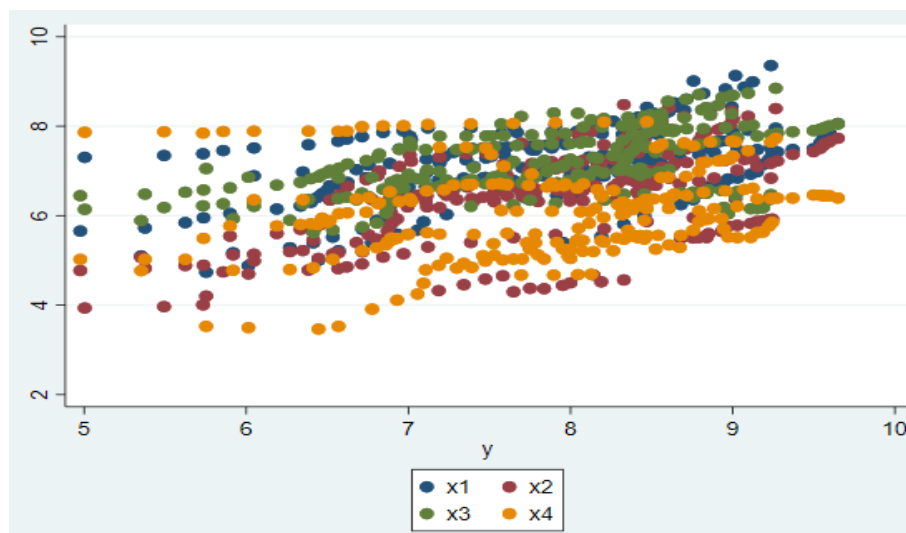
Tadqiqot bo'yicha 2017–2022-yilgacha 20 ta choraklik davr moboynda Milliy iqtisodiyotda 12 ta tijorat banklari bo'yicha bog'liq o'zgaruvchi va mustaqil o'zgaruvchilar ko'rsatkichlarining tahliliy grafik jadvali quyidagi ko'rinishga ega bo'ldi (1-rasmga qarang).

1-rasm: Bog'liq o'zgaruvchi va mustaqil o'zgaruvchilar o'rtasidagi bog'liqlikning grafik matritsasi²⁴

23 Jaeger T. F. Categorical data analysis: Away from ANOVAs (transformation or not) and towards logit mixed models //Journal of mem-ory and language. – 2008. – T. 59. – №. 4. – S. 434–446.

24 Stata dasturi asosida muallif tomonidan mustaqil ishlab chiqildi

2-rasm: Bog'liq o'zgaruvchi va mustaqil o'zgaruvchilar o'rtasidagi bog'liqlikning grafik matritsasi²⁵

Yuqoridagi 1 va 2-grafiklar bog'liq o'zgaruvchi va mustaqil o'zgaruvchi o'rtasidagi sezilarli bog'liqlikni ko'rsatadi va aniq zichlik effektini ko'rsatadi. Zichlik effekti grafikning alohida hududlarida ma'lumotlar nuqtalarini yig'ish yoki klasterlash bilan bog'liq. Oddiyroq qilib aytganda, ma'lumotlar nuqtalari o'qlar bo'ylab kuchli to'planish yoki zich dispersiyani namoyish qilish uchun sezilarli bog'liqlik mavjud.

Bundan tashqari, tadqiqotning keyingi bosqichida o'zaro bog'liqlik matritsasi ham qaram o'zgaruvchi, ham mustaqil o'zgaruvchilar uchun tahlil qilindi (1-jadvalga qarang).

1-jadval: Bog'liq o'zgaruvchi va mustaqil o'zgaruvchilar o'rtasida bog'lanishlarning korrelyatsion matritsasi²⁶

Variables	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
(1) y	1.000				
(2) x1	0.558 (0.000)	1.000			
(3) x2	0.603 (0.000)	0.562 (0.000)	1.000		
(4) x3	0.529 (0.000)	0.476 (0.000)	0.775 (0.000)	1.000	
(5) x4	0.193 (0.003)	0.712 (0.000)	0.266 (0.000)	0.212 (0.001)	1.000

Tadqiqot natijalariga ko'ra, bog'liq o'zgaruvchi va mustaqil o'zgaruvchi o'rtasida mustahkam, ahamiyatli va oddiy bog'liqlik mavjud. Bundan tashqari, korrelyatsiya matritsasi ta'sir etuvchi omillar orasida multikollinearlikning yo'qligini ko'rsatadi. Bundan tashqari, model 81 foiz ishonchlilik koeffitsiyentini namoyish etadi va tuzilgan ekonometrik tenglamalar sifat ko'rsatkichi bilan ijobiy korrelyatsiyani ko'rsatadi.

Keyinchalik, panel ma'lumotlarini tahlil qilish, ekonometrik modellar, birlashtirilgan Pooled OLS estimator (POLSE), Fixed effects estimator (FEE), Random effects estimator (REE) kabi baholash usullarini qo'llash bilan bir qatorda birlamchi o'zgaruvchilar baholashni o'z ichiga oldi. Xususan, Gaus Markov testlari, jumladan Breusch Pagan, Durbin Watson, kabi muhim shartlar va testlarni baholash. Bundan tashqari, model mosligini aniqlash uchun ausman testi yordamida tekshirildi. Bundan tashqari, multikollinearlik mavjudligi VIF testi yordamida tekshirildi (2-jadvalga qarang).

25 Stata dasturi asosida muallif tomonidan mustaqil ishlab chiqildi

26 Stata dasturi asosida muallif tomonidan mustaqil ishlab chiqildi

2-jadval: Tadqiqot bo'yicha panel ma'lumotlari asosidagi ekonometrik modellar ko'rsatkichlari²⁷

№	Model ko'rsatkichlari	1-model	2- model	3-model
		POLSE modeli	FEE modeli	REE modeli
1	y (Bog'liq o'zgaruvchi)	*	*	*
2	x1 (mustaqil o'zgaruvchi)	0.66 (0.09)	0.86 (0.05)	0.85 (0.06)
3	x2 (mustaqil o'zgaruvchi)	0.27 (0.07)	0.24 (0.02)	0.24 (0.04)
4	x3 (mustaqil o'zgaruvchi)	0.14 (0.10)	-0.15 (0.02)	-0.14 (0.07)
5.	x4 (mustaqil o'zgaruvchi)	-0.31 (0.07)	-0.01 (0.09)	-0.02 (0.04)
6.	F test	55.14 (0.0000)	243.28 (0.0000)	
7.	R2	0.68	0.81	
8.	Chi-square			967.68 (0.0000)
9.	Adj R2	0.67		
10.	Breusch Pagan	0.11		
11.	Durbin Watson	0.25		
12.	Vif	2.63		
13	Hausman			0.39

2-jadval ma'lumotlaridan panel ma'lumotlari asosidagi ekonometrik modellar har bir ko'rsatkichlari va testlar bo'yicha tahlil qidindi.

1. Pooled OLS estimator (POLSE) modeli tahlili.

Tadqiqot bo'yicha Pooled OLS estimator model bo'yicha ekonometrik tenglama ko'rsatkichlari tahlili qilindi. Quydagi, 3-jadvalda Pooled OLS estimator model bo'yicha barcha ko'rsatkichlari keltirilgan.

3-jadval: Pooled OLS estimator (POLSE) modeli bo'yicha natijaviy va omil belgilarning ekonometrik tenglamasi²⁸

y	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
x1	.665	.094	7.08	0	.48	.85	***
x2	.274	.076	3.60	0	.124	.424	***
x3	.143	.105	1.37	.073	-.063	.349	*
x4	-.319	.071	-4.50	0	-.459	-.18	***
Constant	2.204	.553	3.98	0	1.114	3.294	***

Mean dependent var	7.842	SD dependent var	0.995		
R-squared	0.684	Number of obs	240		
F-test	55.136	Prob > F	0.000		
Akaike crit. (AIC)	528.949	Bayesian crit. (BIC)	546.352		

*** p<.01, ** p<.05, * p<.1

Pooled OLS estimator (POLSE) modeli natijalari, 3-jadvalga asoslangan holda, mustaqil o'zgaruvchilar koeffitsiyentlari mos ravishda 0,66, 0,27, 0,14 va -0,31 qiymatlarini ko'rsatib, o'rtacha bog'lanishni ko'rsatadi. Tegishli standart xatolar mos ravishda 0,09, 0,07, 0,10 va 0,07 ni tashkil qiladi.

Tahlil o'tkazgandan so'ng, ANOVA jadvali muhim chegaradan oshib ketadigan 55,13 ning muhim F-qiymatini ochib beradi. Bundan tashqari, R-kvadrat qiymati 0,68 va sozlangan R-kvadrat qiymati 0,67 o'rtacha moslik darajasini ko'rsatadi.

²⁷ Stata dasturi asosida mustaqil ishlab chiqildi

²⁸ Stata dasturi asosida mustaqil ishlab chiqildi

Bundan tashqari, tadqiqot natijalariga asoslanib, Pooled OLS modeli nol gipoteza $H_0: y=0$, $H_1: y \neq 0$ $F < 0.05$ va va muqobil gipoteza $H_1: y \neq 0$ ni baholadi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, F -qiymati 0,05 dan, t -qiymati esa 0,05 dan kichik bo'lib, H_0 nol gipotezasini rad etishga olib keldi $y=0$ Shunday qilib, $H_1: y \neq 0$ muqobil gipotezasi statistik jihatdan ahamiyatli deb topildi va qabul qilindi. Tadqiqotga bo'yicha ishlab chiqilgan Pooled OLS modeli quyidagi ko'rinishni ega bo'ldi.

$$y = 0.66 \times 1 + 0.27 \times 2 + 0.14 \times 3 - 0.31 \times 4 + 2.20 \quad (4)^{29}$$

Biz navbatdagi qadamda, Pooled OLS ekonometrik modeli bo'yicha Gauss Markov muhim shartlari tekshirdik.

Tadqiqot parametrlariga kelsak, tadqiqot Gauss Markov farazining talablariga javob beradigan 5 ta o'zgaruvchini o'z ichiga olgan 240 ta misoldan iborat ma'lumotlar to'plamini o'z ichiga oldi. Bundan tashqari, ma'lumotlar to'plamida kuzatilgan qiymatlar modelning nazariy qiymatlari yig'indisi bilan mos keladi va Gauss Markov shartining qoniqlashini tasdiqlaydi (4-jadvalga qarang).

4-jadval: Pooled OLS ekonometrik tenglamasi bo'yicha Gauss Markov 2-sharti³⁰

O'zgaruvchi omillar	Kuzatuvlar soni	O'rtacha qiymati	Standart chetlanish	Minimum	Maksimum
Model	240	7.841559	.6924971	6.149038	9.206355
Y	240	7.841559	.9952571	4.976734	9.648595

Tadqiqotning keyingi bosqichida Stata dasturidan foydalanib Gauss Markovning shartlariga amal qilgan holda Pooled OLS modelida Durbin Watson va Breusch-Pagan testlarini o'tkazildi. Tahlil natijalari Durbin Watson qiymatini 0,25 va Breusch-Pagan qiymatini 0,11 ko'rsatadi. Sinov natijalariga ko'ra, nol gipoteza $H_0: y=0$, $H_1: y \neq 0$ $r > 0.05$ chegarasi bilan muhim deb topildi. Shunday qilib, muqobil gipoteza Durbin Watson va Breusch-Pagan testlari uchun rad etildi, bu Gauss Markov shartining bajarilishini tasdiqladi.

Tadqiqot doirasida Gauss Markov taxmini ostida modeldagi multikollinearlik mavjudligini tekshirish uchun Vif testi qo'llanildi. Sinov ishlab chiqilgan modelda multikollinearlik yo'qligini ko'rsatuvchi 2,63 Vif qiymatini aniqladi. Bundan tashqari, POLSE modeli tahlili asosida asosiy gipoteza $H_0: y=0$, $H_1: y \neq 0$ $r < 10$ chegarasi bilan ahamiyatli ekanligi aniqlandi. Natijada, muqobil gipoteza rad etildi. Vif test natijasi $r < 10$ chegarasidan pastga tushishini hisobga olsak, Gauss Markovning bu sharti qondiriladi.

2. Random effects estimator (REE) modeli tahlili.

Tadqiqot bo'yicha Random effects estimator (REE) model bo'yicha ekonometrik tenglama ko'rsatkichlari quyidagi 5-jadvalda keltirilgan.

5-jadval: Random effects estimator (REE) modeli bo'yicha natijaviy va omil belgilarning ekonometrik tenglamasi³¹

y	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf Interval]	Sig
x1	.854	.062	13.81	0	.733 .975	***
x2	.248	.041	6.08	0	.168 .328	***
x3	-.141	.078	-1.80	.072	-.295 .013	*
x4	-.028	.046	-0.62	.053	-.118 .061	*
Constant	1.273	.525	2.42	.015	.243 2.303	**

Mean dependent var	7.842	SD dependent var	0.995		
Overall r-squared	0.374	Number of obs	240		
Chi-square	967.682	Prob > chi2	0.000		
R-squared within	0.813	R-squared between	0.170		

*** p<.01, ** p<.05, * p<.1

5-jadval bo'yicha Random effects estimator (REE) modeliga ko'ra mustaqil o'zgaruvchilar koeffitsiyentlari mos ravishda 0.85, 0.24, -0.14, va -0.02 qiymatlarini tashkil etgan, standart xatoliklar 0.06, 0.04, 0.07

29 Stata dasturi asosida muallif tomonidan mustaqil ishlab chiqildi

30 Stata dasturi asosida muallif tomonidan mustaqil ishlab chiqildi.

31 Stata dasturi asosida mustaqil ishlab chiqildi

va 0.04 qiymatlariga ega bo'lgan. ANOVA jadvalidagi haqiqiy qiymati Chi =967,68 qiymatini tashkil etgan va R-squared=0.81 qiymatni hosil qilgan.

Tadqiqot bo'yicha ishlab chiqilgan Random effects estimator (REE) model quyidagi ko'rinishga ega bo'ldi.

$$y = 0.85 \times 1 + 0.24 \times 2 - 0.14 \times 3 - 0.02 \times 4 + 1.27 \quad (5)^{32}$$

Tasodifiy ta'sirlar baholovchisi (REE) yordamida ekonometrik modelga asoslanib, Hausman testi o'tkazildi va test statistikasi 0,39 ga teng bo'ldi. Hausman testi panel ma'lumotlar modellari doirasida Tasodifiy ta'sirlar baholovchisi (REE) va Ruksat etilgan ta'sirlar baholovchisi Fixed effects estimator (FEE) solishtirish maqsadiga xizmat qiladi. Hausman testinging nol gipotezasi (H0) REE ham izchil va samarali ekanligini ta'kidlaydi, muqobil gipoteza (H1) esa (FEE) izchil va samarali ekanligini ta'kidlaydi. Agar Hausman testidan olingan p-qiymati tanlangan ahamiyatlilik darajasidan 0,05 oshsa, biz nol gipotezani rad eta olmaymiz, bu Tasodifiy ta'sirlar baholovchisi (REE) izchillik va samaradorlikni namoyish etadi.

3. Fixed effects estimator (FEE) modeli tahlili

Tadqiqot bo'yicha Fixed effects estimator (FEE) modeli bo'yicha ekonometrik tenglama ko'rsatkichlari quyidagi 7-jadvalda keltirilgan.

7-jadval: Fixed effects estimator (FEE) modeli tahlili.33

y	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
x1	.864	.062	13.89	0	.742	.987	***
x2	.241	.041	5.88	0	.16	.322	***
x3	-.154	.08	-1.94	.054	-.311	.003	*
x4	-.019	.046	-0.40	.068	-.109	.072	*
Constant	1.28	.483	2.65	.009	.328	2.231	***

Mean dependent var	7.842	SD dependent var	0.995		
R-squared	0.813	Number of obs	240		
F-test	243.284	Prob > F	0.000		
Akaike crit. (AIC)	51.620	Bayesian crit. (BIC)	69.023		

*** p<.01, ** p<.05, * p<.1

7-jadvalda keltirilgan ma'lumotlarga asoslanib, Ruksat etilgan ta'sirlar baholovchisi Fixed effects estimator (FEE) modeli mustaqil o'zgaruvchilar qiymatlari 0,86, 0,24, -0,15 va -0,19 hamda 0,05, 0,02, 0,02, 0,09 va 0,09 va 0,02 standart xatoliq qiymatlarini berdi. ANOVA jadvali F-statistikasi 243,28 va R-squared qiymati 0,81 bo'lgan sezilarli darajada ijobiy qiymatni tashkil etdi.

Tadqiqot bo'yicha ishlab chiqilgan Fixed effects estimator (FEE) modeli model quyidagi ko'rinishga ega bo'ldi.

$$y = 0.86 \times 1 + 0.24 \times 2 - 0.15 \times 3 - 0.19 \times 4 + 1.28 \quad (6)^{34}$$

XULOSA VA TAKLIFLAR.

Tadqiqot bo'yicha Respublikmizdagi mavjud tijorat banklari, kredit amaliyotlari depozit amaliyotlari, masofaviy xizmatlari, plastik kartochkalar soni hamda infokiosk va bankomatlar soni bo'yicha o'zaro ta'sirini o'rganish uchun olib borilgan tahlillar va xulosalar natijasida quyidagi taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

1. Panel ma'lumotlari asosida Pooled OLS estimator (POLSE) modeli ekonometrik tenglama

$$y=0.66x1+0.27x2+0.14x3-0.31x4+2.20 \text{ ga ko'ra}$$

1.1. Respublikmizdagi mavjud tijorat banklari depozit amaliyotlarining 1% ga ortishi, Respublikmizdagi mavjud tijorat banklari kredit amaliyotlarining 0,66% ga ortishishga olib keladi.

1.2. Respublikmizdagi mavjud tijorat banklari masofaviy xizmatlari 1% ga ortishi, ushbu tijorat banklari kredit amaliyotlarining 0,27% ga ortishiga olib keladi.

32 Stata dasturi asosida muallif tomonidan mustaqil ishlab chiqildi

33 Stata dasturi asosida mustaqil ishlab chiqildi

34 Stata dasturi asosida muallif tomonidan mustaqil ishlab chiqildi

1.3. Respublikmizdagi mavjud tijorat banklari plastik kartochkalar soning 1 %ga ortishi, ushbu tijorat banklari kredit amaliyotlarining 0,14% ga ortishiga olib keladi.

1.4. Respublikmizdagi mavjud tijorat banklari infokiosk va bankomatlar sonining 1% ga ortishi ushbu ushbu tijorat banklari kredit amaliyotlarining 0,31% ga kamayishiga olib keladi.

2. Panel ma'lumotlari asosida Random effects estimator (REE) modeli ekonometrik tenglama

$$y=0.85x_1+0.24x_2-0.14x_3-0.02x_4+1.27 \text{ ga ko'ra}$$

2.1. Respublikmizdagi mavjud tijorat banklari depozit amaliyotlarining 1% ga ortishi, Respublikmizdagi mavjud tijorat banklari kredit amaliyotlarining 0,85% ga ortishiga olib keladi.

2.2. Respublikmizdagi mavjud tijorat banklari masofaviy xizmatlari 1% ga ortishi, ushbu tijorat banklari kredit amaliyotlarining 0,24% ga ortishiga olib keladi.

2.3. Respublikmizdagi mavjud tijorat banklari plastik kartochkalar soning 1 %ga ortishi, ushbu tijorat banklari kredit amaliyotlarining 0,14% ga kamayishiga olib keladi.

2.4. Respublikmizdagi mavjud tijorat banklari infokiosk va bankomatlar sonining 1% ga ortishi ushbu ushbu tijorat banklari kredit amaliyotlarining 0,02% ga kamayishiga olib keladi.

3. Panel ma'lumotlari asosida Fixed effects estimator (FEE) modeli ekonometrik tenglama

$$y=0.86x_1+0.24x_2-0.15x_3-0.19x_4+1.28 \text{ ga ko'ra}$$

3.1. Respublikmizdagi mavjud tijorat banklari depozit amaliyotlarining 1% ga ortishi, Respublikmizdagi mavjud tijorat banklari kredit amaliyotlarining 0,86% ga ortishiga olib keladi.

3.2. Respublikmizdagi mavjud tijorat banklari masofaviy xizmatlari 1% ga ortishi, ushbu tijorat banklari kredit amaliyotlarining 0,24% ga ortishiga olib keladi.

3.3. Respublikmizdagi mavjud tijorat banklari plastik kartochkalar soning 1 %ga ortishi, ushbu tijorat banklari kredit amaliyotlarining 0,15% ga kamayishiga olib keladi.

3.4. Respublikmizdagi mavjud tijorat banklari infokiosk va bankomatlar sonining 1% ga ortishi ushbu ushbu tijorat banklari kredit amaliyotlarining 0,19% ga kamayishiga olib keladi.

4. Biz tadqiqotimizni panel ma'lumotlari asosida yuqoridagi 3 ta modelni tahlil qilganimizda, bugungi kunda Respublikmizdagi mavjud tijorat banklari kredit amaliyotlariga ta'siri bo'yicha Random effects estimator (REE) model ekonometrik tenglamasi

$$y=0.55x_1+0.25x_2+0.026x_3-0.26x_4+0.26x_5-3.843 \text{ eng optimal model hisoblanadi.}$$

Natijaga ko'ra Random effects estimator (REE) modeli ularni tahlil qilish uchun mos degan xulosaga keldik.

Shuningdek, Hausman testidan olingan p-qiymati $p=0,39$ bo'lib, ikki modelning taxminiy koeffitsiyentlari o'rtasida sezilarli tafovut yo'qligini ko'rsatadi. Shuning uchun, tadqiqot modeli ma'lumotlarni tahlil qilish jarayonida to'g'ri protseduralar va taxminlarga amal qilgan holda, ularning tasodifiy ta'sirlar Random effects estimator (REE) mos ekanligi haqidagi xulosalari optimal hisoblanadi.

Ushbu xulosa tadqiqotda foydalanilgan maxsus ma'lumotlar to'plami va model spetsifikatsiyalariga tayanaadi. Bundan tashqari, ma'lum bir tahlil uchun modelning mosligini baholashda modelning muvofiqligi, mustahkamligi va nazariy muvofiqligi kabi qo'shimcha omillarni hisobga olish juda muhimdir.

Adabiyotlar/Literatura/Reference:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF–60-son. <https://lex.uz/docs/5841063>.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF–5992-son "2020–2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi farmoni. <https://lex.uz/docs/4811025>.
3. Alloyo, Peter M. "The effect of credit reference bureaus on the financial performance of commercial banks in Kenya." (2013).
4. Rajan, Raghuram. "Competitive monetary easing: is it yesterday once more?." *Macroeconomics and Finance in Emerging Market Economies* 8.1–2 (2015): 5–16.
5. Stiglitz, Joseph E. *Economics for an imperfect world: Essays in honor of Joseph E. Stiglitz*. MIT Press, 2003.
6. Lagarde, Christine. "Economic inclusion and financial integrity—An address to the conference on inclusive capitalism." speech presented at the Conference on Inclusive Capitalism. Vol. 27. 2014.
7. Layeven, Luc, and Ross Levine. "Bank governance, regulation and risk taking." *Journal of financial economics* 93.2 (2009): 259–275.
8. Beck, Thorsten. "Bank financing for SMEs—lessons from the literature." *National institute economic review* 225.1 (2013): R23–R38.
9. Claessens, Stijn, and Neeltje Van Horen. "The impact of the global financial crisis on banking globalization." *IMF Economic Review* 63 (2015): 868–918.
10. Claessens, Stijn, and Neeltje Van Horen. "Being a foreigner among domestic banks: Asset or liability?." *Journal of Banking & Finance* 36.5 (2012): 1276–1290.

11. Amel D. et al. Consolidation and efficiency in the financial sector: A review of the international evidence //Journal of Banking & Finance. – 2004. – T. 28. – №. 10. – S. 2493–2519.
12. Rajan R. G., Zingales L. The great reversals: the politics of financial development in the twentieth century //Journal of financial economics. – 2003. – T. 69. – №. 1. – S. 5–50.
13. Certo S. T., Semadeni M. Strategy research and panel data: Evidence and implications //Journal of Management. – 2006. – T. 32. – №. 3. – S. 449–471.
14. Andreß H. J. The need for and use of panel data //IZA World of Labor. – 2017. – №. 352.
15. Sinha Babu S., Datta S. K. Revisiting the link between socio-economic development and environmental status indicators—focus on panel data //Environment, Development and Sustainability. – 2015. – T. 17. – S. 567–586.
16. Maddala G. S. et al. Estimation of short-run and long-run elasticities of energy demand from panel data using shrinkage estimators //Journal of Business & Economic Statistics. – 1997. – T. 15. – №. 1. – S. 90–100.
17. Longford N. T. Random coefficient models. – Springer US, 1995. – S. 519–570.
18. Plümper T., Troeger V. E. Efficient estimation of time-invariant and rarely changing variables in finite sample panel analyses with unit fixed effects //Political analysis. – 2007. – T. 15. – №. 2. – S. 124–139.
19. Bushway S., Brame R., Paternoster R. Assessing stability and change in criminal offending: A comparison of random effects, semiparametric, and fixed effects modeling strategies //Journal of Quantitative Criminology. – 1999. – S. 23–61.
20. Stiratelli R., Laird N., Ware J. H. Random-effects models for serial observations with binary response //Biometrics. – 1984. – S. 961–971.
21. Clarke, Paul, et al. “The choice between fixed and random effects models: some considerations for educational research.” (2010).
22. Jaeger T. F. Categorical data analysis: Away from ANOVAs (transformation or not) and towards logit mixed models // Journal of memory and language. – 2008. – T. 59. – №. 4. – S. 434–446.
23. Обзор сферы услуг Западных стран. www.export.by/act/doc@mode, <http://aftershock.news>: Politeconomica. ru/feb 2013/malyj – biznes.: <http://aftershock.news>.
24. Stata dasturi asosida muallif tomonidan mustaqil ishlab chiqildi.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

«Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot» jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi 26-uy.